

ԱՄՍՈՒԱՅ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԿԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Մի ամսից աւելի է, որ «Եսկ», «Մշակ», «Հորիզոն» և այլ թերթերը խօսում են այն երևոյթի մասին, թէ ինչո՞ւ ուսահայերը չեն օգնում աղանցիներին: Թշուառացած մարդկանց համար ի հարկէ ոչ մի նշանակութիւն չունեն այն պատճառները, որոնցով կարելի է բացատրել այս երևոյթը, բայց մեր հասարակական կեանքի երևոյթները հասկանալու համար շատ մեծ նշանակութիւն ունի այս խնդիրը:

Մէկը դուրս է եկել և ցանկալով իւր մեծութիւնը և գերազանցութիւնը գովաբանելու համար բողոքովին անտեղի յարձակում է հայ ինտէլիգենցիայի վերայ, միւսը մեղադրում է առհասարակ հայ ժողովուրդը, որ նա յօժար կամքով բարեգործութիւն անել չէ սիրում, այլ միայն բռնի ուժի երկիւղից է տալիս (Հորիզոն № 9) և այլն: Հայ ինտէլիգենցիան պակասաւոր և յարձակման արժանի կողմեր շատ ունի, բայց ոչ աղանցիներին մի քանի բուբլի չտալու համար: Նախ քան պարզելն այն պատճառները, թէ ինչո՞ւ այժմ ուսահայերը զլանում են օգնելու մեր դժբաղդ աղանցի եղբայրներին, հարկաւոր ենք համարում նըշմարել մի տգեղ երևոյթ հայ ինտէլիգենցիայի և առհասարակ ոչ-ժողովրդական դասակարգից դուրս եկած մարդկանց մէջ:

Հնուց յայտնի է, որ սնափառութիւնը, ցուցամոլութիւնը և կեղծիքը հայ գործիչներից շատերի անխուսափելի յատկանիշներից մէկն են կազմում:

Ահա ձեզ մի հայ յեղափոխական մի երկու գիրք կարդալուց յետոյ՝ ոգևորւում է Իսաւրիայի, Բուղարիայի, Սերբիայի ազատութեան գաղափարով, առանց գիտնալու ժողովրդի դրութիւնը, տնտեսական, աշխարհաբանական, պատմական և քաղաքական հանգամանքները, իրան երևակայում է մի Գարիբալդի և սկսում է մի ծրագիր կազմել Հայաստանն ազատելու համար: Մի քան

խեղճեր ժողովելուց յետոյ մեր Սաքոն, մեր Թաթուլը, մեր Յովնանը պատրաստուում է սահմանը անցնել չար սուլթանի թախտը կործանելու: Բայց նախ քան իւր զօրքերը սահմանին մօտեցնելը՝ նա իւր խմբով մի տասն անգամ նկարում է, բոլոր քաղաքներում քէֆեր է անում, ամեն տեղ հուշակում իւր անունը և սրանով շատ գոհ լինում, թէ և լաւ գիտէ, որ իւր ամբողջ խումբն էլ պիտի կոտորուի և իւր անմտութեան պատճառով թշուառ ժողովուրդն էլ պիտի հալածանքի ենթարկուի: Բայց նրա գործունեութեան միակ շարժառիթը սնափառութիւնն է:

Ահա ձեզ մի ուրիշ գործիչ ձեացող, որ ամեն ստորութիւնների միջոցով հարուստի աղջկայ հետ է պսակուել կամ հարստացել նոյնպէս ոչ-իգէալական միջոցներով, որ իրեն յանձնուած գործի վերաբերմամբ շատ էլ հարազատ չէ եղել, մակլերների հետ միացած կողոպտել է իւր ընկերներին, կաշառքներ է վերցրել և հարիւր հազարների ֆլաա տուել գործին, բայց սաստիկ ցանկութիւն ունի գործիչ և բարի մարդու համբաւ ունենալ:

Ենթադրեցէք մի մարդ, որ մասնաւոր կեանքում քարասիրտ է, անտաշ և կոպիտ, վաշխառուի ինստիտուտներով, անընդունակ մասնաւոր կեանքում մտածելու ուրիշի մասին, յանկարծ մի քանի ըուբլի է նուիրում մի որեւէ հասարակական գործի համար, բայց սրանով նա չի բաւականանում, որովհետեւ նա բարիք էր անում ոչ թէ բարութիւն անելու համար, այլ խօսելու և խօսեցնելու իւր մասին, ուրիշներից աւելի լաւ երևալու համար:

Նրանք ի ցոյցս մարդկանց բարի, բայց իրօք հասարակական չարիքներ են:

Ահա այսպիսի յատկութիւնների համար արդարեւ հայ ինտելիգէնտը արժանի է քննադատութեան, բայց ոչ նրա համար, որ այսօր շատ յայտնի պատճառներով ագանցիներին առհասարակ ռուսահայերը չեն օգնում:

Վերջին քսան և հինգ տարուայ ընթացքում ռուսահայերը տուել են թուրքահայերին մի քանի միլիոններ, միայն հանգուցեալ Արծրունին սովելուց համար երկու հարիւր հազարից աւելի ժողովեց: Մենք ռուսահայերս էլ ունեցել ենք մեր դժբաղդութիւնները, մեր Ախալքալաքը և Շամախին էլ երկրաշարժից կործանուեցին, հազարաւոր մարդիկ զոհուեցին և հազարաւոր ընտանիքներ դժբաղդացան հայ-թուրքական կոտորածների ժամանակ, բայց արգեօք մի հարիւր ըուբլի ուղարկեցին մեզ թուրքահայերը, որոնց մէջ կան շատ հարուստներ, որոնք մեր Մանթաշոյներից պակաս հարուստ չեն:

Յայտնի է որ, 1905 թուին ռուսաց կառավարութիւնը ի

դէմս իշխան Գոլիցինի կատարեց մի անմիտ գործողութիւն. ինչպէս և ամեն մի ռուս չինոցիկ, իշխ. Գոլիցինը չգիտէր որ ոչ էջմիածինը Հոռոմն է և ոչ հայոց կաթողիկոսը Հոռոմի պապը: Եւ կարծելով որ էջմիածնում միլիոններ կան, որոնք յեղափոխութեան վրայ են գործադրուում, նա մի գեղեցիկ օր, հազար վեցհարիւր տարուայ գոյութիւն ունեցող մի հիմնարկութիւն, որը դիմացել էր աշխարհի ամենահռելի բռնակալներին՝ սոված թողեց հազարաւոր մարդկանց և խլեց էջմիածնի բոլոր կալուածները. արդեօք ազգային այդ մեծ աղէտի օրերում, երբ որ ռուսահայերը ոչ միայն հարիւր հազարներ դրեցին իրանց կաթողիկոսի տրամադրութեան տակ, այլ և հազարաւոր մարդիկ աքսոր գնացին, բանտարկուեցին և սպանուեցին, արդեօք այդ ժամանակ թիւրքահայ մեր եղբայրները մի կռակ ուղարկեցին մեզ: Բացի այս՝ այդ ժամանակ ռուսահայերի մէջ չգտնուեց ոչ միայն ոչ մի դաւաճան և մատնիչ, այլ և ոչ մի երէցփոխան, որ կատարէր իշխան Գոլիցինի հրամանը (բայց եթէ կարելի լինի հրատարակել թէ այսօր բանտերում գտնուած մարդկանց գործում ճիշդան տաճկաստանցիներն ուղեւորներ կան): Տաճկահայերի մէջ գտնուեց միայն մի անձնաւորութիւն, որ մեծ բարոյական օգնութիւն հասցրեց էջմիածնին և այդ մարդուն տաճկաստանցիները սոսկալի ապերախտութեամբ անարգեցին, այդ մարդը պատրիարք Օրմանեանն էր, որ իւր մի քանի հոգեւորականներով ամենազօրեղ և ամենախելօք բողոքը գրեց իշխան Գոլիցինի կարգադրութեան դէմ:

Այս միջանկեալ բաները մենք ասում ենք տաճկահայերին բնորոշելու համար. բայց մենք խոստացել ենք խօսելու ադանցիներին չօգնելու իսկական պատճառների մասին, թէև այս վերոյիշեալ ասածները մի փոքր մեզ մօտեցնում են բուն խնդրի լուծմանը:

Այո, հայերը չեն օգնում ադանցիներին, ոչ այն պատճառով, ինչպէս գրում են «Հորիզոնում», որ հայերը իբր թէ սովոր չեն յօժարակամ բարեգործութիւններ անելու: Հայոց պատմութեան սկզբնական օրերից մինչև այսօր փաստերը հակառակն են ապացուցանում: Փաստերը ապացուցանում են, որ հայ ժողովուրդը, բայց ոչ ներկայի հայ աֆերիստ ինտելիգենտները և հարուստները, միշտ յօժարակամ է բարեգործութիւններ արել: Քրիստոսի ծննդեան չորրորդ դարում, երբ որ ոչ դաշնակց. և ոչ հնչակ. չկային (թէև իսկական, բայց ոչ կովկասեան սօցիալ-դէմօկրատներ կային) հայ ժողովուրդը բոլորովին յօժարակամ էր տալիս իր տաժանակիր և միլիոնաւոր արժեցող աշխատանքի արդիւնները Մեծ Ներսիսին, իւր բորոտ, հիւանդ և աղքատ ազգակից-

ների օգտին հիւանդանոցներ և աղքատանոցներ հիմնելու համար, Մովսէս Խորենացին, Փաւստոս Բիւզանդացին և Ագաթանգեղոսը պատմում են, որ Ներսէս Մեծը ծերերին և չքաւորներին խնամելու համար Հայաստանի համարեա բոլոր գիւղերում և քաղաքներում աղքատանոցներ շինեց (Բիւզ. 76, 78, Խորեն. 42, 44, Ագաթանգեղոս 120)։ Մեծ Ներսէսը, «որ նախ ինքն առնելով առ իւր անձն բարի, և ապա այլոց օրինակ բարեաց դնելով, և վասն ճշմարտութեան մինչև ի մահ մարտնչէր», իւր բոլոր մեծ բարեգործական հիմնարկութիւնները հիմնեց հայ ժողովրդի յօժարակամ նուիրաբերութիւնների շնորհիւ։ Թէպէտև ինքը Ներսէս Մեծը արժանի էր այդպիսի վերաբերմունքին, որովհետև «ինքն իւրովք ձեռովքն լուանայր զամենեսեան, օծանէր, պատէր և ինքն իսկ ջամբէր նոցա զիւրաքանչիւր կերակուրս (Բիւզ. 75, 77, 78)։ Յայտնի է նոյնպէս, որ հայերը մեծամեծ և յօժարակամ նուիրաբերութիւններ են արել նորագոյն ժամանակներում, որի կենդանի ապացոյց են Բագուի և Թիֆլիսի բարեգործական ընկերութիւնները, Կալկաթայի ճեմարանը, բազմաթիւ բարեգործական ընկերութիւնները, տպարանները, ազգային լրագիրները (Ազդարար), Լազարեան և Էջմիածնի ճեմարանը և այլ հասարակական հաստատութիւններ, որոնց համար հայ ազգը զոհել է շատ միլիօններ, առանց սակայն Աղաժողների, Ժամհարովների և այլոց սպանութիւնների։ Բայց այս սպանութիւններից յետոյ հասկանալի է որ հայ ժողովուրդը, որը յօժարակամ միլիօններ է տուել, այժմ դադարում է ոչ միայն Ադանցիներին օգնելու, այլ և մատնում է բռնութիւն կատարողներին։ Այո, հայ ժողովուրդը բռնութիւն չէ սիրում և իւր բռնակալներին միշտ խորտակել է կամ ոյժով, կամ ապստամբութեամբ և կամ դաւաճանութեամբ։

Դառնանք այժմ բուն խնդրին։ Ինչո՞ւ հայերը այժմ չեն օգնում Ադանցիներին։ Մենք ռուսահայերս այժմ չենք օգնում նւրանց, նախ՝ որովհետև մենք յոգնել ենք նրանց օգնելուց, երկրորդ՝ որովհետև յանուն տաճկահայերի փրկութեան սկսեցին մեզ սպանել, բռնաբարեցին մեր կանանց և որդիներին և վարկաբեկ արին այն սուրբ գործը, որի համար ռուսահայը ոչինչ չէր խնայում, որովհետև բռնութեամբ չի կարելի համակրութիւն առաջացնել դէպի այն գործը, որի անունից կատարուել է բռնութիւնը։

Ոչ մի ազգի մէջ յեղափոխականները յանուն զաղափարի և փողի համար մասնաւոր սպանութիւններ չեն կատարում։ Յոյց առէք որ Անգղիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի և նոյն իսկ ռուս-յեղափոխականները, բուն Ռուսաստանում մասնաւոր մարդկանցից փող պահանջած լինէին յանուն պաղափարի և մերժման դէպքում

սպանութիւն կատարէին: Բայց այս բոլորը կարելի է համարուած մեղանում, այսինքն հայերի, վրացիների և թուրքերի մէջ, որովհետեւ իսկական կոլտուրայից մենք դեռ շատ հեռու ենք և մեր յեղափոխականները գաղափարի մարդիկ չեն: Երրորդ, մենք չենք օգնում Ադանցիներին, որովհետեւ այսօր Թիւրքիայում տիրում է այնպիսի բեօիմ, որին մենք պիտի նախանձենք: Այսօրուայ հեռագիրներից յայտնի է, որ թուրք կառավարութիւնը 160 հազար տաճկական լիրա է վճել տալու Ադանայի ազգաբնակութեան դրութիւնը վերանորոգելու համար, որ մեր փողով անում է միլիօն ու կէս ռուբլի: Զորքերը՝ մենք չենք օգնում Ադանցիներին, որովհետեւ ռուսահայերի այժմեան դրութիւնը տաճկահայերի դրութիւնից շատ աւելի վատ է: Հայ ազատամիտ կուսակցութիւնների մէջ շատ մեծ համակրութիւն ունեցող Սիմէօն Զաւարեանի, ռուսերէն լեզուով գրած (հրապարակի վրայ երկացող և դեր խաղացող հայ ազգասէրները մեղանում առհասարակ չգիտեն և մայրենի լեզուով խօսել և գրել չեն սիրում) «Экономическое положение крестьянъ Эриванской губерніи» գրքից յայտնի է, որ Երևանի նահանգում հայ գիւղացիք խիստ հողազուրկ են և սոսկալի դրութեան մէջ: Մեր Զանգեզուրը, մեր Ախալքալաքը, Բայազիտը, Աբարա՛նը յետին աղքատութեան մէջ են և մեր Ազուլիսի լեռնային գիւղերը ամեն մի թիղ հողի վրայ տափանակիւր աշխատանքի շնորհիւ միայն կարողանում են ժայռերի մէջ հաց բուսցնել:

Կարճը ենք արդեօք այսօր մենք այսպիսի տնտեսական կրիզիսի ժամանակ այնպիսի առատութեամբ օգնել մեր տաճկահայ եղբայրներին, որպէս առաջ էինք անում, երբ որ մենք չէինք զգացել Գոլիցինիան բեօիմի և այլ հայ յեղափոխականների դործունէութեան հետեանքները: Իհարկէ՝ ոչ:

Գ. Ե.